

COLLECCIÓ ASSAIG
SÈRIE DEU MANAMENTS

Direcció: Anna Punsoda

Leticia Asenjo

HONRRARÀS PARE I MARE

- I Jordi GRAUPERA, *Estimaràs Déu sobre totes les coses.*
- II Ignasi MORETA, *No prendràs el nom de Déu en va.*
- III Maria GARGANTÉ, *Santificaràs les festes.*
- IV Leticia ASENJO, *Honraràs pare i mare.*
- V Bernat DEDÉU, *No mataràs.*
- VI Blanca Llum VIDAL, *No cometràs adulteri.*
- VII David FERNÀNDEZ, *No robaràs.*
- VIII Carla VALL I DURAN, *No mentiràs.*
- IX Joan BURDEUS, *No tindràs pensaments impurs.*
- X Maria SEVILLA PARIS, *No desitjaràs els béns del proïsme.*

FRAGMENTA EDITORIAL

Publicat per FRAGMENTA EDITORIAL
Plaça del Nord, 4
08024 Barcelona
www.fragmenta.cat
fragmenta@fragmenta.cat

Col·lecció ASSAIG, 86
Sèrie DEU MANAMENTS, IV
Directora de la sèrie ANNA PUNSODA

Primera edició NOVEMBRE DEL 2023

Producció editorial MARIA CALLÍS
Producció gràfica MARIA CALLÍS, ABRIL MORALES
Disseny de la coberta ALBERT PLANAS

Imatge de la coberta Escultura de Moisès
del Palau de Justícia de Bruges
Imatge de la pàgina de respecte Detall d'un gravat del segle XVI
sobre Josel van Rosheim

Impressió i relligat ROMANYÀ VALLS, S.A.

© 2023 LETICIA ASENJO HUETE
pel text

© 2023 FRAGMENTA EDITORIAL, S. L. U.
per aquesta edició

Dipòsit legal B. 20043-2023
ISBN 978-84-17796-96-9

Amb el suport de

RESERVATS TOTS ELS DRETS

ÍNDEX

<i>Pròleg</i>	7
I Programats per vincular-nos	13
1 Vinclle segur, vinclle insegur i vinclle ambivalent	13
2 Resiliència	16
3 Mentalització	18
II La lenta i dolorosa evolució del concepte d'infància	23
III ¿Té sentit el quart manament, avui?	31
IV Una mirada de gènere	41
V Mataràs pare i mare, o el camí cap a l'autonomia	49
<i>Postfaci</i>	73
<i>Bibliografia citada</i>	83

PRÒLEG

VINC D'UNA FAMÍLIA d'una petita ciutat de Granada. Els estius de la meva infantesa els passava allà, a Guadix, i alguns dels records que en tinc són: la meva àvia per part de pare, que es deia Angustias, vestida sempre de negre pel meu avi, mort feia més de vint anys; la meva àvia per part de mare, que es deia Ascensión, baixant a resar a la Mare de Déu cada nit; les veïnes del barri que vetllaven, una setmana cada una, una marededeu amb mantell blau cel, protegida per una petita urna de fusta guarnida amb espelmes i flors.

Jo estic batejada i he fet la comunió. Quan era petita tenia un Jesuset petit a la tauleta de nit i amb la mare li resàvem cada nit abans d'anar a dormir. Ara bé, quan més endavant vaig voler deixar-ho de fer, no hi va posar problemes. En això era flexible i ella mateixa anava a missa molt de tant en tant. El meu pare no havia mostrat mai cap inclinació

religiosa, potser pel fet d'haver passat la infància en un internat de capellans. Quan va ser l'hora d'anar a l'escola, la mare va proposar una escola religiosa a prop de casa i el pare s'hi va negar rotundament. Va ser així que vaig acabar estudiant en una escola pública, laica i catalana.

No recordo bé quan vaig prendre consciència que no soc una persona creient. Vaig fer la comunió perquè m'agradava el vestit i, dels cursos de catequesi, només en recordo que el catequista era un bon jan, jove i simpàtic, i que, quan parlava, acumulava grumolls de saliva blanca a les comisures dels llavis. A mi allò em feia molta angúnia i procurava no mirar-lo a la cara perquè, si ho feia, aquells grumolls (que s'estiraven com xiclets al ritme de les vocalitzacions) em feien impossible mirar enlloc més, com si tinguessin un poder hipnòtic. Em provocava tanta angoixa que era incapaç d'escoltar res del que ens ensenyava.

Potser per aquest motiu, quan l'escriptora i editora Anna Punsoda em va trucar per proposar-me escriure un assaig sobre el quart manament, «Honraràs pare i mare», vaig adonar-me que n'havia oblidat l'existència. A la web de la Bíblia Catalana Interconfessional hi diu: «Honra el pare i la mare. Així tindràs llarga vida en el país que et

dona el Senyor, el teu Déu» (Ex 20,12), i «En efecte, Déu ha dit: Honra el pare i la mare. I també: Qui maleeixi el pare o la mare, serà condemnat a mort» (Mt 15,4).

Comencem bé, vaig pensar. No soc una persona que s'amagui les vergonyes. Al contrari, a la meua primera novel·la en vaig exposar unes quantes. Però, esclar, aquí hi diu que, si maleeixes el pare o la mare, seràs condemnat a mort. ¿Què t'ha de passar, llavors, quan has fotut una bufetada a ta mare a la cara? ¿Hi ha un cercle de l'infern especial per a la gent com jo?

Vaig foragitar aquests pensaments i vaig continuar la recerca d'informació. A *Catholic.net* hi deia (la traducció del castellà és meua):

Els pares són els primers responsables de l'educació dels fills. Sobretot, testimonia aquesta responsabilitat la creació d'una llar, en la qual la tendresa, el perdó, el respecte, la fidelitat i el servei desinteressat han de ser la norma. La llar és un espai apropiat per a l'educació de les virtuts [...]. Durant la infantesa, el respecte i l'afecte dels pares es tradueix sobretot en la cura i l'atenció que consagren a l'educació dels fills i a l'aprovisionament de les seves necessitats físiques i espirituals. Al llarg del creixement, aquests mateixos respecte i dedicació menen els pares a ensenyar als fills l'ús recte de la raó i la llibertat.

Això em va interessar més: tendresa, perdó, respecte, fidelitat, servei desinteressat, cures, educació, necessitats físiques i espirituals. Sembla natural que, si un infant creix i es desenvolupa en una llar i un entorn en què tot això està assegurat, se sentirà agraït i voldrà, en el futur, retornar l'afecte i les bones cures rebudes als progenitors que les hi han proporcionat, sobretot en època de vellesa.

Però aquests supòsits contrasten amb les xifres del Ministeri de Sanitat del 2018, per posar un exemple, en què es van registrar un total de 1462 ancians abandonats a tot l'Estat espanyol. També durant la pandèmia de la COVID-19 es va fer èmfasi en la multitud de casos de persones grans en situació d'abandonament a les residències, i el reguitzell de cadàvers sense reclamar.

¿Com s'entenen aquestes dades? La Bíblia presuposa que els progenitors oferiran un vincle segur als fills. Però això és molt pressuposar. Soc psicòloga infantil i de família, i he treballat amb infants adoptats i en acolliment. Jo mateixa vinc d'una família en què les addiccions han sigut molts presents. ¿Què passa quan els nostres pares no ens poden oferir l'afecte i les bones cures que la Bíblia dona per fets? ¿És possible honrar pare i mare quan hi ha negligència, abús, maltractament físic o abandonament?

La Bíblia diu que qui no honri els seus progenitors morirà sense perdó, però, ¿i si la teva vida o la teva integritat mental depenen de no fer-ho? ¿No és més savi sortir corrents i no mirar enrere? Respondre a aquesta qüestió és l'objectiu d'aquest breu assaig.

I

PROGRAMATS PER VINCULAR-NOS

I VINCLE SEGUR, VINCLE INSEGUR I VINCLE AMBIVALENT

L'ANY 1940, ANNA FREUD, psicoanalista i filla de Sigmund Freud, va comprendre la importància de les alteracions en el desenvolupament quan va començar a recollir pels carrers de Londres infants que havien quedat orfes durant la Segona Guerra Mundial. Però va ser John Bowlby, psiquiatre i psicoanalista britànic, qui va conceptualitzar més a fons la importància de les primeres relacions en el desenvolupament humà a través de l'observació de molts d'aquests infants, separats de les famílies d'origen durant la guerra.

La idea central de la teoria del vincle de Bowlby és que els humans naixem amb la necessitat innata d'establir vincles afectius amb els cuidadors de referència i que aquests vincles primerencs tindran un paper crucial en el nostre desenvolupament social,

emocional i cognitiu, perquè assentaran la base de les relacions i dels vincles que establim durant la vida adulta (ja sigui en relacions amoroses, d'amistat, amb professors, amb terapeutes o fins i tot amb Déu).

Segons Bowlby, l'objectiu natural del vincle és enfortir el sentiment de seguretat de les persones: percebre el món com un lloc segur i poder comptar amb els altres quan necessitem protecció i suport. L'autor defensava —i la recerca posterior ha corroborat les seves tesis— que el sistema d'aferrament és universal entre cultures i espècies, perquè els principis bàsics els podem trobar en totes les societats humanes i en altres mamífers no humans, com els primats.

Més endavant, Mary Ainsworth, psicòloga i psicoanalista americana, va perfeccionar aquesta teoria. Va desenvolupar el concepte d'«estils d'aferrament» i en va identificar quatre:

I *Vincle segur*: els infants mostren un bon equilibri entre l'exploració de l'entorn i la proximitat amb el cuidador. Si aquest marxa, expressen malestar, però es calmen fàcilment quan torna; confien en la seva disponibilitat i capacitat de resposta, cosa que els porta a construir una base segura per a l'exploració i la regulació emocional.

II *Vincle insegur-evitatiu*: els infants amb aquest estil de vinculació tendeixen a evitar o ignorar el

cuidador, mostren poc malestar quan se'n separen i eviten buscar consol o proximitat en el retrobament. Han après que les seves necessitats no són ateses de manera consistent i per això han desenvolupat independència i minimitzen l'expressió emocional.

III *Vincle ansiós-ambivalent*: aquests infants mostren malestar intens quan se separen del cuidador i un comportament ambivalent en el moment de la retrobada: busquen consol i alhora s'hi resisteixen. Una criança inconsistent fa que aquests infants visquin amb ansietat i desconfiança per la disponibilitat i la resposta del cuidador.

IV *Vincle desorganitzat-desorientat*: els infants fan servir estratègies contradictòries per gestionar l'estrès i, en la cerca de consol del cuidador, es mostren atemorits o desorientats, cosa que suggereix conflictes no resolts o experiències traumàtiques.

Hi ha prou evidències per dir que el sistema de vincles que establim en la infància continua influint-nos durant l'edat adulta i que tendim a seleccionar parelles socials que siguin proclius a confirmar aquests models internalitzats. Les persones amb vincles segurs tenen una visió més positiva de la naturalesa humana i perceben les relacions com a font de suport i confiança; tenen més recursos per gestionar l'estrès

i necessiten menys mecanismes de defensa (que en general distorsionen la percepció de la realitat, limiten la flexibilitat cognitiva i generen conflictes en les relacions). El vincle segur també es relaciona amb una autoestima i una competència més bones i amb una identitat més coherent i organitzada.

Però no cal tenir un entorn perfecte per establir vincles segurs. Winnicot, pediatre i psicoanalista anglès, va introduir el concepte de la «mare prou bona» per referir-se a un cuidador principal que està connectat amb les necessitats de l'infant, que ofereix una criança coherent i afectuosa i que fomenta el creixement, però que no ha de ser immaculat, perquè la frustració i l'error són necessaris per desenvolupar l'autonomia i la resiliència.

¿I què passa amb els que hem crescut en entorns més complicats o contradictoris? ¿Podem superar la influència dels models primerencs? La resposta, afortunadament per a nosaltres, és que sí.

2 RESILIÈNCIA

Boris Cyrulnik és un psiquiatre, neuròleg i psicoanalista francès que va viure una infantesa difícil. Fill d'una família jueva, amb només sis anys va haver

d'amagar-se mentre els seus pares eren deportats i assassinats a Auschwitz. Quan va acabar la guerra, va poder reunir-se amb la seva germana i van traslladar-se a viure amb uns oncles. Va estudiar medicina i va interessar-se per la resiliència i l'efecte del trauma.

La paraula *resiliència* ve del llatí *resilire*, que vol dir 'tornar enrere' o 'saltar de nou'. L'origen del concepte ve del camp de la física, on es va fer servir per descriure la capacitat d'un material per recuperar la forma original després d'haver sigut deformat per una força externa (per exemple, la goma). En el llibre *Els aneguts lletjos. La resiliència: una infància infeliç no determina la vida*, Cyrulnik se centra en la versió psicològica del concepte de resiliència, que és la capacitat de les persones de recuperar-se després de viure situacions traumàtiques, és a dir, de resistir i reparar-se psíquicament. Cyrulnik remarca el fet que la resiliència no té relació amb la invulnerabilitat, l'èxit social o l'oblit del passat, sinó amb la capacitat de pensar el trauma d'una manera que ens resulti suportable. Diu l'autor que un trauma no és un destí, sinó una ferida que s'inscriu en la nostra història. Dona molta importància a «la metamorfosi de la representació de la ferida» (2006: 24) i no només a la cicatrització, és a dir, creu que cal que siguem conscients de la fragilitat de la nostra existència i compreguem que